कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक
हस्तलिखित संग्रह
दाखल क्र M155 विषय पुराण
नाव. श्रीरामगीता
लेखक/लिपीकार -
पृष्ठ 14 काळ - पूर्ण/अपूर्ण

॥श्रीगणेशायनमः॥ श्रीमहादेवउवाच॥ ततोजगन्मंगल
मंगलात्मना विधायरामायणकीर्तिमुत्तमाम्॥ चचार
पूर्वाचरितं रघूत्तमो राजर्षिवर्यैरभिसेवितं यथा॥१॥
सौमित्रिणा पृष्टउदारबुद्धिना रामः कथाः प्राहपु
रातनीः शुभाः॥ राज्ञः प्रमत्तस्य नृगस्यशापतो द्वि
जस्य तिर्यक्त्वमथाह राघवः॥२॥ कदाचिदेकांत

॥श्रीराम॥

उपस्थितं प्रभुरामं रमाकलितपादपंकजं ॥ सौ
मित्रिरासादितशुद्धभावनः प्रणम्य भक्त्या विन
यान्वितोऽब्रवीत् ॥३॥ त्वं शुद्धबोधोऽसि हि सर्व
देहिनामात्माऽस्यधीशोऽसि निराकृतिः स्वयं
प्रतीयसे ज्ञानदृशां महामते पादाब्जभृंगाहित
संगसंगिनां ॥४॥

॥३॥

अहं प्रपन्नोऽस्मि पदांबुजं प्रभो भवापवर्गं तव योगिभा
वितम् ॥ यथांजसाज्ञानमपारवारिधिं सुखं तरिष्यामि
तथाऽनुशाधि मां ॥५॥ श्रुत्वाऽथ सौमित्रिवचोऽखिलं
तदा प्राह प्रपन्नार्तिहरः प्रसन्नधीः ॥ विज्ञानमज्ञान
तमोपशांतये श्रुतिप्रपन्नं क्षितिपालभूषणः ॥६॥ आदौ
स्ववर्णाश्रमवर्जिताः क्रियाः कृत्वा समासादितशुद्धमा

नसः ॥ सभाप्य तामूर्ध्वमुपान्तसाधनः समाश्रयेत्सद्गुरुमात्मलब्धये ॥ ७ ॥ क्रियाशरीरोद्भवहेतुरादृता प्रियाप्रियौ तौ भवतः सुरागिणः ॥ धर्मेतरौ तत्र पुनः शरीरकं पुनः क्रिया चक्रवदीर्यते भवः ॥ ८ ॥ अज्ञानमेवास्य हि मूलकारणं तद्धानमेवात्र विधौ विधीयते ॥ विद्यैव तन्नाशविधौ पटीयसी न कर्म तज्जं सविरोधमीरितं ॥ ९ ॥

नाज्ञानहानिर्न च रागसंक्षयो भवेत् ततः कर्म सदोषमुद्भवेत् ॥ ततः पुनः संसृतिरप्यवारिता तस्माद्बुधो ज्ञानविचारवान्भवेत् ॥ १० ॥ ननु क्रिया वेदमुखेन चोदिता यथैव विद्या पुरुषार्थसाधनं ॥ कर्तव्यता प्राणभृतः प्रचोदिता विद्यासहायत्वमुपैति सा पुनः ॥ ११ ॥ कर्मकृतौ दोषमपि श्रुतिर्जगौ तस्मात्सदा का-

॥श्रीराम॥ यमिदं मुमुक्षुणा ॥ ननु स्वतन्त्रा ध्रुवकार्यकारिणी

विद्या न किंचिन्मनसाऽप्यपेक्षते ॥१२॥ न सत्यसत्का-

र्योऽपि हि यद्वदध्वरः कांक्षत्यन्यानपि कारकादि

कान् ॥ तथैव विद्या विधितः प्रकाशितैर्विशिष्यते

कर्मभिरेव मुक्तये ॥१३॥ केचिद्वदन्तीति वितर्क

वादिनस्तदप्यसद्दृष्ट विरोधकारणात् ॥ देहाभि ॥२

मानादभिवर्धते क्रिया विद्या गताऽहंकृतितः प्रसि

ध्यति ॥१४॥ विशुद्धविज्ञानविरोचनाञ्चिता विद्यात्मवृत्ति

श्चरमेति भण्यते ॥ उदेति कर्माखिलकारकादिभि

र्निहन्ति विद्याऽखिलकारकादिकम् ॥१५॥ तस्मा

त्त्यजेत्कार्यमशेषतः सुधीर्विद्याविरोधान्न समु

च्चयो भवेत् ॥ आत्मानुसंधानपरायणः सदा निवृ-

त्वासर्वेंद्रियवृत्तिगोचरः ॥१६॥ यावच्छरीरादि-
षु माययात्मधीस्तावद्विधेयो विधिवादकर्मणां
नेतीति वाक्यैरखिलं निषिध्य तज्ज्ञात्वा परात्मान
मथ त्यजेत्क्रियाः ॥१७॥ यदा परात्मात्मविभेदभेद
कं विज्ञानमात्मन्यवभाति भास्वरं ॥ तदैव माया
प्रविलीयतेंजसा सकारका कारणमात्मसंसृतेः॥

श्रुतिप्रमाणैरभिनाशिता च सा कथं भविष्यत्यपि कार्य
कारिणी ॥ विज्ञानमात्रादमलाद्द्वितीयतस्तस्मादविद्या
न पुनर्भविष्यति ॥१९॥ यदि स्म नष्टा न पुनः प्रसूयते क-
र्ताहमस्येति मतिः कथं भवेत् ॥ तस्मात्स्वतंत्रा न किम
प्यपेक्षते विद्या विमोक्षाय विभाति केवला ॥२०॥
सा तैत्तिरीयश्रुतिराह सादरं न्यासं प्रशस्ताखिलकर्म

णां स्फुटम् ॥ एतावदित्याहच वाजिनां श्रुति र्ज्ञानं विमो

क्षाय कर्मसाधनम् ॥२१॥ विद्यासमक्षेनतु दर्शितिस्व-

या क्रतुर्नदिष्टांत उदाहृतः समः ॥ फलैः पृथक्त्वाद्बहु

कारकैः क्रियया क्रतुः संसाध्यते ज्ञानमतो विपर्ययम्

॥२२॥ सत्यश्रयायोद्यह मित्युपनामधीरज्ञप्रसिद्धानतु

तत्वदर्शिनः ॥ तस्माद्बुधैस्त्याज्यमपि क्रियात्मा भिर्विधा-

नतः कर्मविधि प्रकाशितं ॥२३॥ श्रद्धान्वितस्तत्त्वमसीति

वाक्यतो गुरोः प्रसादादपि शुद्धमानसः ॥ विज्ञायचैका

त्म्यमथात्मजीवयोः सुखीभवेन्मेरुरिवा प्रकंपनः ॥२४

आदौ पदार्थविगति र्हि कारणं वाक्यार्थविज्ञानविधौ वि

धानतः ॥ तत्त्वंपदार्थौ परमात्मजीवको वसीति चैका

त्म्यमथानयोर्भवेत् ॥२५॥ प्रत्यक्परोक्षादि विरोधमा-

श्रीराम

त्मनो विहाय संगृह्य तयो श्चिदात्मताम् ॥ संशोधितां ल

क्षण याच लक्षितां ज्ञात्वास्व मात्मानमथा द्वयो भवेत् ॥

॥२६॥ एकात्मकत्वा ज्जहतीन संभवे तथा ऽ ज्जह लक्ष

णता विरोधतः ॥ सो ऽ यं पदार्थाविव भाग लक्षणा यु-

ज्येत तत्वं पदयोरदोषतः ॥२७॥ रसादि पंचीकृतभू

६

तसंभवं भोगालयं दुःख सुखादि कर्मणाम् ॥ शरीर मा

द्यं त्वदादि कर्मजं माया मयं स्थूल मुपाधि मात्मनः ॥

२८॥ सूक्ष्मं मनो बुद्धि दशेंद्रियै र्युतं प्राणै रपंची कृत

भूत संभवम् ॥ भोक्तुः सुखादे रनुसाधनं भवेच्छरीर

मन्य द्विदु रात्मनो बुधाः २९॥ अनाद्यानिर्वाच्यमपीह

कारणं माया प्रधानं तु परं शरीर कम् ॥ उपाधि भेदात्तु

यतः पृथक् स्थितं स्वात्मान मासन्यवधारयेत्क्रमात् ॥३०
कोशेष्वयं तेषु तु तत्तदाकृति विभाति संगात्स्फटिकोप
लो यथा ॥ असंगरूपोऽयमजो यतोऽद्वयो विज्ञायतेऽ
स्मिन्परितो विचारिते ॥३१॥ बुद्धेस्त्रिधा वृत्तिरपीह दृ
श्यते स्वप्नादिभेदेन गुणत्रयात्मनः ॥ अन्योऽन्यतोऽस्मि-
न्व्यभिचारतो मृषा नित्ये परे ब्रह्मणि केवले शिवे ॥३२॥ ॥

देहेंद्रिय प्राणमनश्चिदात्मनां संघादजस्रं परिवर्तते
धियः ॥ वृत्तिस्तमोमूलतयाऽज्ञलक्षणा यावद्भवेत्ता
वदसौ भवोद्भवः ॥३३॥ नेति प्रमाणेन निराकृताखि
लो हृदा समास्वादितचिद्घनामृतः ॥ त्यजेदशेषं ज
गदात्तसद्रसं पीत्वा यथांऽभः प्रजहाति तत्फलम् ॥३४
कदाचिदात्मा न मृतो न जायते न क्षीयते नापि विवर्द्धते

नराम | गी

नपः ॥ निरस्तासनपातिशयः सुखात्मकः स्वयंप्रभः

सर्वगतोऽयमद्वयः ॥३५॥ एवंविधे ज्ञानमये सुखात्म

के कथं भवो दुःखमयः प्रतीयते ॥ अज्ञानतोऽध्यास

वशात्प्रकाशते ज्ञाने विलीयेत विरोधतः क्षणात् ॥३६

यदन्यदन्यत्र विभाव्यते भ्रमादध्यासमित्याहुरमुं विप ॥८

श्चितः ॥ असर्पभूते हि विभावनं यथा रज्ज्वादिके तद्वदपीश्व

रे जगत् ॥३७॥ विकल्पमायारहिते चिदात्मकेऽहंकार एष

प्रथमः प्रकल्पितः ॥ अध्यास एवात्मनि सर्वकारणे निरा-

मये ब्रह्मणि केवले परे ॥३८॥ इच्छादिरागादिसुखादि

धर्मिकाः सदा धियः संसृतिहेतवः परे ॥ यस्मात्प्रसुप्तौ त-

दभावतः परः सुखस्वरूपेण विभाव्यते हि नः ॥३९॥

राम

अनाद्यविद्योद्भवबुद्धिबिंबितो जीवः प्रकाशोऽयमितीर्
यते चितः ॥ आत्माधियः साक्षितया पृथग्विधो बुध्या
परिच्छिन्नपरः स एव हि ॥४०॥ चिद्बिंबसाक्षात्मधियां
प्रसंगतस्त्वेकत्रवासादनलाक्तलोहवत् ॥ अन्योन्यमध्या
सवशात्प्रतीयते जडाजडत्वं च चिदात्मचेतसोः ॥४१॥

गुरोः सकाशादपि वेदवाक्यतः संजातविद्याऽनुभवो नि
रीक्ष्यतम् ॥ स्वात्मानमात्मस्थमुपाधिवर्जितं सजेदशेषं
जडमात्मगोचरं ॥४२॥ प्रकाशरूपोऽहमजोऽहमद्व
यो सकृद्विभातोऽहमतीव निर्मलः ॥ विशुद्धविज्ञा
नघनो निरामयः संपूर्ण आनंदमयोऽहमक्रियः ॥४३
सदैव मुक्तोहमचिंत्यशक्तिमानतींद्रियज्ञान

श्रीरामा

मचिक्रियात्मकः ॥ अनंतपारो ऽहमहर्निशं बुधै

र्विभावितो हृदि वेदवादिभिः ॥४४॥ एवं सदा

त्मानमखंडितात्मना विचारमाणस्य विशुद्धभाव

ना ॥ हन्यादविद्यामचिरेण कारकै रसायनं यद्व

दुपासितं रुजः ॥४५॥ विविक्त आसीन उपारतेंद्रि

यो विनिर्जितात्मा विमलांतराशयः ॥ विभावयेदे

१०

गीता

१०

क मनन्यसाधनो विज्ञानदृक्केवल आत्मसंस्थितः

॥४६॥ विश्वं यदेतत्परमात्मदर्शनं विलापयेदात्म

नि सर्वकारणे ॥ पूर्णश्चिदानंदमयो वतिष्ठते नवेद

बाह्यं न किंचिदांतरम् ॥४७॥ पूर्वं समाधे रखिलं

विचिंतये दोंकारमात्रं सचराचरं जगत् ॥ तदेव वा

च्यं प्रणवो हि वाचको विभाव्यते ज्ञान वशान्नबोध

श्रीराम ग

तः ॥ ४८ ॥ अकारसंज्ञः पुरुषोहि विश्वको ह्युकारक स्तैजसईर्यते क्रमात् ॥ प्राज्ञोमकारः परिपठ्यते ऽखिलैः समाधिपूर्वं नतुतत्त्वतो भवेत् ॥ ४९ ॥ विश्वं त्वकारं पुरुषं विलापये दुकारमध्ये बहुधा व्यवस्थितम् ॥ ततोमकारे प्रविलाप्य तैजसं द्वितीयवर्णं प्रणवस्यचांतिमे ॥ ५० ॥ मकारमप्यात्मनि चिद्घनेपरे

५१

विलापयेत्प्राज्ञमपीह कारणं ॥ सोऽहं परं ब्रम्ह विमुक्तिमद्विज्ञानदृङ्मुक्तउपाधितो ऽमलः ॥ ५१ ॥ एवं सदा जातपरात्मभावनः स्वानंदतुष्टः परिविस्मृताखिलः ॥ आस्ते सनित्यात्मसुखप्रकाशकः साक्षाद्विमुक्तोऽचलवारिसिंधुवत् ॥ ५२ ॥ एवं सदाऽभ्यस्तसमाधियोगिनो निवृत्तसर्वेंद्रियगोचरस्यहि ॥ विनिर्जिताशेषरिपोरहं सदा दृश्योभवे-

गीता

थं जितात्म कुणात्मनः ॥५३॥ ध्यात्वैव मात्मान महर्नि

शं मुनि स्तिष्ठे त्सदा मुक्त समस्त बंधनः॥ प्रारब्ध

मश्नन्नभिमान वर्जितो मय्येसाक्षात्प्रविलीयतेततः

५४॥ आदौ चमध्येच तथैव चांततो भवं विदित्वा

भयशोक कारणं॥ हित्वा समस्तं विधिवादचोदि

तं भजेत्स्व मात्मान मथाखिलात्मनां॥५५॥

गीता

१२

आत्मन्यभेदेन विभावयन्निदं भवत्यभेदेन मयाऽत्म

ना तदा॥ यथाजलं वारि निधौ यथापयः क्षीरे विय

द्व्योम्न्यनिले यथाऽनिलः॥५६॥ इत्थं यदीक्षेत हि

लोक संस्थितो जगन्मृषैवेति विभावयन्मुनिः॥नि

राकृतत्वाच्छ्रुतियुक्ति मानतो यथेंदु भेदो दिशि

दिग्भ्रमादयः॥५७॥ यावन्नपश्येदखिलं मदात्म-

श्रीराम

दात्मकं तावन्मदाराधनतत्परो भवेत् ॥ श्रद्धालुर-
स्मूर्जित भक्तिलक्षणो यस्तस्य दृश्योऽहमहर्निशं
हृदि ॥ ५८ ॥ रहस्यमेतच्छ्रुतिसारसंग्रहं मया
विनिश्चित्य तवोदितं प्रिय ॥ यस्त्वेतदालोचयतीह बुद्धिमान्स मुच्यते पातकराशिभिः क्षणात् ॥५९

९३

भ्रान्तं यदीदं परिदृश्यते जगन्मायैव सर्वं परिहृत्य
चेतसा ॥ मद्भावनाभावितशुद्धमानसः सुखीभ-
वानंदमयो निरामयः ॥ ६० ॥ यः सेवते मामगुणं
गुणात्परं हृदा कदा वा यदि वा गुणात्मकं ॥ सोऽहं
स्वपादांचितरेणुभिः स्पृशन् पुनाति लोकत्रितयं
यथा रविः ॥ ६१ ॥ विज्ञानमेतदखिलं श्रुतिसार

॥श्रीराम

मेकं वेदांतवेद्यचरणेन मयैव गीतं॥ यः श्रद्धया परिपठेद्गुरु भक्तियुक्तो मद्रूपमेति यदि मद्वचनेषु भक्तिः॥६२॥ इति श्रीमदध्यात्मरामायणे उमामहेश्वरसंवादे उत्तरकांडे श्रीरामगीता नाम पंचमः सर्गः॥ ५॥ श्रीराम॥ जयराम

१४

इतिश्रीरामगीतासभाषा॥